

Corina Popa, *Biserici sală gotice din nordul Transilvaniei*, în *Pagini de veche artă românească*, București, 1981, 82 p. + 4 planșe cu planuri, profile de console și ogive și tipuri de portaturi.

Prezenta lucrare a dr.-ului Corina Popa continuă studiile cu referire la arhitectura gotică din zona Bistriței, începute de autoare cu mulți ani în urmă și care s-au concretizat prin publicarea lucrărilor: *Biserici gotice tirzii din jurul Bistriței*, în *Pagini de veche artă românească*, 1, 1973 și *Tabernacole gotice tirzii din zona Bistriței*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, 1, 1970. De data aceasta cercetarea s-a extins și la regiunile învecinate, rezultând o prezentare predominant analitică, dar și cu încercări de sinteză a unui ansamblu de monumente care, chiar dacă erau cunoscute din unele referiri bibliografice, nu au beneficiat de urmărirea variatelor aspecte ale evoluției lor stilistice. Ne aflăm astfel în fața unui material extrem de valoros, foarte necesar pentru completarea unor lacune din tabloul pe care-l cunoaștem cu referire la evoluția artistică a cvului mediu transilvănean.

Studiul subliniază de la început rolul regiunilor nordice din jurul Dejului și mai ales al Bistriței, care, prin ponderea cunoscută a vieții lor economice, comerciale și politice, au favorizat în secolul al XV-lea și în secolul al XVI-lea o campanie de construcții de mare amploare.

Stilul lapidar al lucrării urmărește analiza monografică a unui material bogat, divers în ce privește elementele de profilare și detaliile planimetrice. Uzind de un aparat critic extins, folosit cu exactitate, autoarea aduce și utile informații documentare care în unele cazuri sînt de un real folos pentru datarea monumentelor. Investigația se bazează pe un plan ce cuprinde analiza materialelor de construcție, a formelor de plan, a sistemelor de boltire, a evoluției ogivelor, consolelor, contraforturilor, portalurilor, ancadramentelor de ferestre, a mobilierului. Corina Popa ajunge astfel pe baza analogiilor sau a concluziilor rezultînd din noua cercetare să conteste sau să pună în discuție numeroase din datările lui Entz Géza, în special cele plasate în perioada romanică. În plus, încadrările exacte și atenta urmărire stilistică evidențiază numeroase analogii care duc spre includerea acestor monumente în grupuri distincte ce pot fi cuprinse într-o arie mai largă transilvăneană și uneori, semnificativ, această arie depășește lanțul Carpaților pînă în Moldova.

În încercarea de grupare a bisericilor sală din nordul Transilvaniei se subliniază dificultatea închegării unei sinteze și relativitatea soluțiilor. Se rămîne în final la trei variante reunite pe zone geografice: zona Gherlei, zona Becleanului și zona Dejului și a Bistriței. Autoarea propune și o legătură ipotetică cu zona construcțiilor sătești din Ciuc, subliniind însă în permanență nevoia unor studii atente ale arhitecturii de sat, gotice, din întreaga Transilvanie pentru a putea avea cu adevărat o privire de ansamblu în care aceste elemente valoroase să poată fi plasate.

Legăturile cu marile șantiere orășenești sînt de asemenea foarte importante și în acest sens am vrea să atragem atenția asupra cîtorva aspecte cuprinse în analiza construcțiilor din regiunea învecinată Bistriței. Prin prezentarea acestui grup de monumente sînt puse în lumină elemente necunoscute, de mare valoare artistică și fără a încerca să minimalizăm posibilul rol pe care Corina Popa îl atribuie șantierului de la Dej în răspîndirea unor soluții de detaliu în zona construcțiilor gotice bistrițene, credem că ar trebui urmărită cu aceeași atenție și mai amănunțit prezentată activitatea centrului de pietrari din orașul Bistrița. Acest centru care domina prin așezare zona din jur se afla într-o perioadă de maximă dezvoltare în a doua jumătate a secolului al XV-lea, atunci cînd Matia Corvin încuraja dezvoltarea orașului, construcția zidurilor de incintă și trecerea la ridicarea de clădiri din materiale durabile. Este totodată epoca în care se termină majoritatea construcțiilor bisericesti sătești din jur, cu biserici care se apropie de dimensiunile celor orășenești. Corina Popa subliniază de altfel parti-

cularitățile șantierului bistrițean care și-a extins influența asupra regiunilor învecinate și credem că nucleul acestui șantier s-a format în cadrul lucrărilor orașului. De aici s-au recrutat meșteri și tot de aici credem că au plecat sugestiile de ansamblu și detalii realizate în lucrări ca cele de la: Târpiu, Dipșa, Singiorzu Nou, Vermeș, Petriș, Dumitra, Jelna, Vișoara, Lechința ș.a. În același interval posibilitățile șantierului deșean erau concentrate la ridicarea bisericii din oraș, Sf. Ștefan, biserică aflată în plină construcție la 1480—1490. Lipsa unui studiu asupra elementelor gotice datate sau databile în a doua jumătate a secolului al XV-lea aflate în construcțiile orașului Bistrița credem că a privat-o pe autoare de a face referiri sigure la exemple din arhitectura orașului. Am pomeni doar anecdramentele cu baghete încrucișate, de tipul celui cunoscut la ușa din casa Petermann și datat în inscripție 1480, ancadramente aflate și în numeroase alte construcții civile sau cele pomenite, aflate la biserica evanghelică din centrul orașului. De asemenea sînt exemple de ogive și console ce pot fi datate tot în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Informații cuprinse în volumele de documente sau în arhivele Bistriței vin să ne vorbească foarte precis despre importanța centrului de piatrari din oraș. Ecourile activității sale sînt căutate tot mai adesea în ultimele cercetări, așa cum remarcă și autoarea, chiar în Moldova. Tot în acest sens, semnalarea întîlnită în lucrare a unor detalii ce resimt influența renașterii și care au pătruns în zona Bistriței în ultima fază a goticului sînt o dovadă în plus a receptivității, creativității și continuității în activitatea acestui centru. Cercetările noastre privind arhitectura renașterii la Bistrița vin să confirme priceperea și experiența cîștigată de meșterii piatrari bistrițeni, activi pe toată durata secolului al XVI-lea și care sînt purtători ai unor asemenea elemente renaștere atît în zona învecinată orașului, cît și în Moldova.

Dincolo de aceste posibile noi direcții de cercetare, elementele pe care lucrarea Corinei Popa le-a pus în valoare vin să dovedească că intervalul din a doua jumătate a secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea a fost pentru regiunea din nord-estul Transilvaniei „...perioada cea mai importantă de activitate artistică din evul mediu atît prin cantitatea monumentelor înălțate cît și prin calitatea lor.”

Credem că exemplul acestui studiu va stimula noi cercetări și ne alăturăm gândurilor exprimate de autoare în speranța că investigațiile din arhitectura gotică de sat din alte zone ale Transilvaniei vor oferi noi sugestii pentru o mai bună cunoaștere a întregului ansamblu de arhitectură medievală transilvăneană.

GHEORGHE MĂNDRESCU